

Pablo Picasso i els editors Gustavo Gili

Ecrits des de Barcelona

CLAUSTRE RAFART PLANAS

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

EDITORIAL GUSTAVO GILI

GG/AG Enrique Granados, 45 · BARCELONA (España)

Primeria Lacourrière
rue Foyatier
RIS, 18

re Madame et cher Monsieur Frélaud,

Le 31 juillet écoulé la maison Guarro par l'entre-
agents de douanes Messieurs Romao, Ribot & Cie., vous a dé-
nier pour le tirage des planches de notre Pope Iilo. Non-
ta exportation est déléguée.

EDITIONS DE LA PLEIADE

SOCIÉTÉ ANONYME AU CAPITAL DE 100000 FRANCS

inc contestació de Ro-
No imposa cap condi-
del que podem
as", ell la fa-
de Renai-
li con-
que

La segona gran
ció i sols demana que est
pagar-li. En quant a l'il·lust-
ria en "grabado en madera, or-
xement, lo qual em sembla de
crestaré tot el que falta per
tornaré a escriure-li.

Quan
ció. Tinc ja fet un es-
Cassada", que calàra ex-
respecte del tamany,
tendres directament
palpar-les i fer-les

sèrie, és "Cant-
gines, i tinc
tri l'Hermen-
conèixer el
tuésitat il·l-
seu catan

ta idea
rres,
prime

ÉDITIONS DE LA PLEIADE

SOCIÉTÉ ANONYME AU CAPITAL DE 200.000 FRANCS

2, RUE HUYGHENS

J. SCHIFFRIN

PARIS (XIVe Arr^e)

TELEPHONE : DANTON 69-33
R.C. Seine 220.989 B

CHARRIDA 20 NOV 1929
BIBLIOTHECA
PACHAS

Cher Monsieur et ami,

Un de mes amis, actuellement gêné, est venu m'offrir deux
livres illustrés d'eaux fortes originales de Picasso. J'ai tout de
suite pensé à vous, sachant que Picasso vous intéresse.

L'un est SAINT MATOREL, de Max Jacob
L'autre LE SIEGE DE JERUSALEM du même

Les deux volumes contiennent
originales de Picasso; ils ont
tirage était n
sur Holl
vol.

Paris, le 18 Novembre 1929

Cometa

unes bones paraules que m'escr-
vaig enviar-li. Es una nova
encoratje a demanar-li un f-
au Gili, el mes competent,
introduir entre nosaltres les
anar als nostres rics la bi-
ció d aqueste bella empresa
altres obres- "El sombrero d-
la manera millor de fer figu-
dele dibuixos que pels figu-
obra va esser donada a Parí-
en Picasso ha passat per Bar-
a escapar. I com sé que vost-
t que anés a trbar-lo quan
anar-li si té aquells dibui-
en una edició de bibliot-
on para actualment el v-
vosté aquesta v-
pourparlers,
nteressa -i
és encarn-
i per

ÍNDIX

PRÒLEG	9
I. PRIMERA ETAPA. UN EDITOR IL·LUISTRAT PER A UN ARTISTA	
D'AVANTGUARDA	15
I.1. Breu relat previ a una història: Baldomer Gili Roig	15
I.1.1. Punts de trobada. Certàmens i exposicions	19
I.1.1.1. Exposición General de Bellas Artes, 1897 ...	19
I.1.1.2. Exposició de Baldomer Gili Roig a la Sala Parés el 1899	21
I.1.1.3. Exposició de Baldomer Gili Roig i Isidre Nonell a la Sala Parés de Barcelona, 1902	23
I.1.2. Il·lustració gràfica	26
I.1.3. Exposició Universal de París, 1900	27
I.1.4. Barcelona com a escenari	29
I.2. Gustau Gili Roig: esbós d'un editor	34
I.2.1. Editor	36
I.2.2. Impulsor	43
I.2.3. Bibliòfil	46
I.3. Creació de «Las Ediciones de La Cometa»	52
I.4. Altres aspectes a subratllar més enllà de «Las Ediciones de La Cometa». La Bibliothèque de la Pléiade	67
I.5. Gustau Gili Roig i Pablo Picasso	90
I.6. Les estampes de la primera <i>Tauromaquia</i> resten en el taller de Picasso	113
II. SEGONA ETAPA. TREBALL I AMISTAT	123
II.1. Gustau Gili Esteve: el relleu editorial	123
II.2. Pablo Picasso i Jacqueline Roque, i Gustau Gili Esteve i Anna Maria Torra Amat	130
II.2.1. Amistat	130
II.2.2. Família	135
II.2.3. Cercle íntim	139
II.2.4. Jacqueline i Anna Maria	143
II.2.5. Aficions: lectura	153

II.2.6.	Tradicions populars catalanes	162
II.3.	Reprement «Las Ediciones de La Cometa»:	
	<i>La Tauromaquia</i>	165
II.3.1.	Gènesi	165
II.3.2.	Text	169
II.3.3.	Braus i toreros picassians	169
II.3.4.	Picasso. Context artístic	174
II.3.5.	<i>La Tauromaquia</i> de Pepe-Hillo	175
II.3.6.	Picasso <i>versus</i> Goya	176
II.3.7.	Llenguatge artístic de <i>La Tauromaquia</i>	177
II.3.8.	Procés d'edició de <i>La Tauromaquia</i>	179
	II.3.8.1. Planxes	179
	II.3.8.2. Filigrana	183
	II.3.8.3. Paper	185
	II.3.8.4. Estampació	190
II.3.9.	Naixença de <i>La Tauromaquia</i>	199
II.3.10.	<i>La Tauromaquia</i> surt del taller	203
	II.3.10.1. Abans d'estar finalitzada	203
	II.3.10.2. Després d'estar finalitzada	204
II.4.	Un nou projecte dins «Las Ediciones de La Cometa»:	
	<i>El entierro del conde de Orgaz</i>	211
II.4.1.	Gènesi	211
II.4.2.	Text	212
II.4.3.	Picasso escriptor	215
II.4.4.	Picasso <i>versus</i> El Greco	219
II.4.5.	Llenguatge artístic d' <i>El entierro del conde de Orgaz</i>	221
II.4.6.	Procés d'edició d' <i>El entierro del conde de Orgaz</i> ...	223
	II.4.6.1. Planxes	223
	II.4.6.2. Filigrana	225
	II.4.6.3. Paper	227
	II.4.6.4. Maqueta	236
	II.4.6.5. Estampació	237
	II.4.6.6. Pròleg	243
II.4.7.	<i>El entierro del conde de Orgaz</i> surt del taller	251
	II.4.7.1. Abans d'estar finalitzat	251
	II.4.7.2. Després d'estar finalitzat	254
II.5.	Altres edicions de bibliofília amb el segell Picasso-Gili	254
II.5.1.	<i>El carnet de La Tauromaquia</i> de José Delgado, àlies Pepe-Hillo	254
	II.5.1.1. Gènesi	254
	II.5.1.2. Estampa	255
	II.5.1.3. Desenvolupament de l'edició	256
II.5.2.	<i>Doble ensayo sobre Picasso</i> , de Josep Palau i Fabre	260

II.5.2.1. Gènesi	260
II.5.2.2. Estampa	261
II.5.2.3. Desenvolupament de l'edició	262
II.5.3. Picasso-Reventós-Gili: <i>Recordant el doctor</i> <i>Reventós (Homenatge dels seus amics)</i> i <i>L'Hospital de Santa Creu i de Sant Pau</i>	267
II.5.3.1. Gènesi	267
II.5.3.2. Estampes	270
II.5.3.3. Desenvolupament de les edicions	271
II.5.4. Projectes esvanits de bibliofília Picasso-Gili	274
II.6. La biblioteca Picasso en les edicions Gili	278
II.6.1. Edicions de fototípia	278
II.6.1.1. <i>El carnet de La Tauromaquia</i> de Pepe-Hillo	280
II.6.1.2. <i>El Carnet Picasso: La Coruña 1894-1895</i> ..	281
II.6.1.3. <i>El Carnet Picasso: París, 1900</i>	283
II.6.1.4. <i>El darrer: Picasso. Carnet Madrid, 1898</i> ..	283
II.6.2. Projectes fallits de fototípia	288
II.6.3. Edicions d'estudi i de divulgació picassiana	291
III. ADDENDA. BARCELONA COM A TELÓ DE FONTS	299
III.1. Creació del Museu Picasso de Barcelona	299
III.2. Donació de <i>Las Meninas</i>	321
III.3. Donació de 1970	330
III.4. Donacions de Jacqueline	342
III.5. Donació de Picasso a la Fundació Picasso-Reventós	349
III.6. Solidaritat amb Catalunya	353
III.7. Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears	357
BIBLIOGRAFIA	367
Bibliografia general	367
Film	379
Catàlegs i catàlegs raonats de l'obra de Picasso	379
Llibres il·lustrats per Picasso	380
Bibliografia sobre Picasso publicada per l'Editorial Gustavo Gili	380
Llibres il·lustrats per Picasso publicats per l'Editorial Gustavo Gili	381
Carnets facsímils de carnets de Pablo Picasso publicats per l'Editorial Gustavo Gili	382
Llibres il·lustrats de «Las Ediciones de La Cometa»	382
CRONOLOGIA	383

PRÒLEG

Picasso i els editors Gustavo Gili. Escrits des de Barcelona és una història contada des de la documentació dels fons de l'Editorial Gustavo Gili. Cartes, postals, telegrams, factures, fulletons, reculls de premsa... són el fil conductor de la narració.

Els arxius generats per l'editorial en el decurs dels anys són copiosos i plurals. Nosaltres ens hem centrat en el fons Picasso-Gili. L'hem barrejat amb documentació del fons de «Las Ediciones de La Cometa» i del fons Schiffrin-Gili. Els germans Mònica, Gustau i Gabriel Gili Galfetti van fer donació dels arxius de l'Editorial Gustavo Gili, a excepció del fons Picasso-Gili, a la Biblioteca de Catalunya l'any 2013. El fons documental Picasso-Gili ha estat donat al Museu Picasso de Barcelona l'any 2014.

La majoria de documents que tractem són cartes dirigides, sobretot, a Pablo Picasso, i també a Jacqueline Picasso. La resta tenen com a destinataris els col·laboradors dels projectes endegats per l'editorial. Són escrits enviats des de Barcelona als diferents indrets geogràfics dels seus destinataris; per tant, predominen les còpies. Els Gustau Gili tenien per costum guardar duplicat de la seva correspondència.

El correu enviat a Picasso mai no tingué resposta escrita. La contesta venia, primer, a través d'intermediaris, i directament de paraula durant les seves trobades o per telèfon, després. Jacqueline també solia respondre verbalment. Els col·laboradors dels projectes –impressors, paperers, proveïdors de planxes per als gravats, escriptors encarregats de pròlegs...– empraren el mètode habitual dels períodes que tractem: el correu postal.

Ha estat emocionant per a nosaltres llegir les epístoles –de pròpia mà algunes, dactilografiades les altres– de Valle-Inclán, Unamuno, Pío Baroja, Joaquim Sunyer, Ramon Gómez de la Serna (el gran Ramon!), Rafael Alberti, Jacques Schiffrin, Alexandrieff, Henry de Montherlant, Georges Bloch, Madeleine Lacourrière, els Crommelynck, etc., i no cal dir les escasses postals de Jacqueline Picasso i algun escrit de Picasso mateix, o les d'Anna Maria Torra Amat i els Gustau Gili.

Tanmateix, ens hem permès alguna llicència. Hem incorporat al relat

Baldomer Gili Roig, germà del fundador de l'editorial, Gustau Gili Roig, atès que fou el primer membre de la saga Gili que conegué Picasso. També hem inclòs Jacques Schiffrin perquè hem considerat que és un referent cabdal per a entendre la filosofia del fundador de l'empresa barcelonina.

Algunes cartes originals, d'entre els anys 1926 i 1964 inclosos, són als Arxives Picasso del Musée Picasso de París. Ens ha estat permès acarar-les amb les còpies de l'editorial. S'ha complementat la recerca amb documents d'arxius públics i documents privats. S'ha agregat bibliografia i fons d'hemeroteca.

Amb els documents paral·lels, la bibliografia i el material d'hemeroteca hem teixit una xarxa referencial que complementa el fonament del qual partim: els fons Picasso-Gili de l'Editorial Gustavo Gili, ver motiu de la nostra recerca. Per tant, és un llibre volgudament documental, per bé que no l'hem assumit com un epistolari *stricto sensu*. Tot i això, les epístoles són la columna vertebral de la narració.

La història s'explica al llarg de dos apartats, complementats amb una addenda. Cada apartat inclou diversos capítols que narren les dues fases de la relació Picasso-Gili. D'antuvi es desenvolupa la «Primera etapa. Un editor il·lustrat per a un artista d'avantguarda». A continuació es tracta la «Segona etapa: Treball i amistat». Acabem amb l'«Addenda. Barcelona com a teló de fons». Dos apartats i una *addenda* que narren la història d'una terna indissoluble: Picasso-Gili-Barcelona.

Picasso, un cop més, ens embrancà, fa molt temps, en un estudi que no teníem previst. La primera consulta als arxius de l'Editorial Gustavo Gili, aleshores aixoplugats a la seu de l'editorial, al bell mig de l'Eixample, ens obrí les portes a un món inusitat per a nosaltres que ens despertà l'avidesa de conèixer aquella pila de papers resguardats en caixes.

Pablo Picasso és un geni indiscutible i és un artista de referència del segle xx. L'Editorial Gustavo Gili forma part de la història editorial del nostre país amb un segell inequívoc. Ultra els lligams professionals que uniren Picasso amb l'editorial barcelonina (i viceversa), entre Pablo i Jacqueline Picasso i Anna Maria Torra Amat i Gustau Gili Esteve s'establí una amistat sòlida. Treball i amistat uniren els dos matrimonis, actors principals d'una història, la història Picasso-Gili, que té el llibre com a autèntic protagonista.

El llibre fou la raó de la coneixença i el motiu *sine qua non* de la seva col·laboració professional. Tanmateix, també fou un gaudi compartit i un estímul de lectures i converses. El llibre fou el denominador comú que els vinculà amb els altres actors que es mogueren al seu voltant. Tot gira a l'entorn dels mots escrits i publicats perquè, ultra la vessant empresarial i, per tant, el negoci, Picasso i els Gili estimaven el llibre.

Un factor a ressaltar dels personatges que tractem, tant dels actors principals com dels col·laboradors de les seves comeses, és que compartien la cultura de l'esforç i el que comporta d'autoexigència, de treball regulat i curós, i fins i tot, en el cas de l'artista, el seu geni creador.

Cronològicament, el relat transcorre en dos períodes. El primer comença a la darrerria del segle XIX i es clou el 1945 amb la mort de Gustau Gili Roig. El segon s'inicia l'any 1956 i finalitza amb la mort de Jacqueline Picasso el 1986.

La saga dels Gili editors s'origina en un moment clau del desenvolupament de la indústria del llibre. Des del segle XVI, l'impuls d'aquest producte imprès anà creixent progressivament. En el segle XIX rebé un embat espectacular. Des de l'inici de la impremta, Barcelona fou considerada un centre editorial notable. En el Vuit-cents, la revolució industrial també es deixà sentir en les arts gràfiques: foneria, impressió tipogràfica, nous sistemes de reproducció d'imatges, avenç tècnic aplicat a l'enquadernació, etc. El món del llibre assolí una dimensió nova.

En la societat, la puixança de l'alfabetització, el paper eminent dels públics lectors femení i infantil, els col·leccionistes i bibliòfils promotors d'edicions singulars i reedicions històriques provocaren la demanda de llibres de tota mena i el consegüent increment de la producció.

Dins aquest marc sorgí un planter de professionals de la imatge d'un gran calat: dibuixants, litògrafs i il·lustradors que, gràcies al fotogratat, van poder prescindir dels gravadors de reproducció i esdevenir autèntics artistes del llibre.

La potent indústria editorial del darrer terç del segle XIX promogué la divulgació del llibre literari, històric i científic i afavorí l'edició de bibliòfil. En aquest àmbit, a partir dels anys vint del Nou-cents, l'Editorial Gustavo Gili impulsà una línia de bibliofília moderna que esdevingué un referent històric en el nostre país. El vincle Picasso-Gili s'originà quan el fundador de l'editorial, Gustau Gili Roig, decidí, amb l'assessorament d'Agustí Calvet (Gaziel), impulsar una línia editorial d'alta bibliofília moderna que havia d'iniciar-se amb un llibre il·lustrat per Pablo Picasso.

En els anys cinquanta del segle XX, Gustau Gili Esteve recuperà la relació amb Picasso i materialitzà el projecte del seu progenitor. Ultra el treball que involucrà l'artista amb l'editorial barcelonina, s'establí un lligam afectiu entre ells i les seves respectives mullers, motors, sens dubte, de la relació.

El teló de fons del relat és Barcelona, ciutat de tradició editorial, centre neuràlgic de l'Editorial Gustavo Gili i ciutat de referència de Picasso, ja que hi va viure la seva joventut.

Hem intentat en tot moment cenyir la informació a les pautes històri-

ques i artístiques dels períodes en els quals es desenvolupa la trama. Així, hem teixit una malla de referències acotada pel format en què ens movíem, atès que els continguts són copiosos i pluridisciplinaris, la qual cosa els fa inabastables.

Per acabar, permeteu-nos una darrera llicència i manllevar uns mots que expressen el nostre sentir:

Agafe a l'atzar el primer assumpte: tots em són igualment bons i no tinc per costum tractar-los per complet perquè no veig el tot de res. No ho fan tampoc aquells que ens ho prometen. De les cent parts i cares que cada cosa té, n'agafe una a vegades només per llepar-la, per acariciar-la, i, d'altres, per rosegar-la fins als ossos. Hi faig un tall, no el més ample, sinó el més profund que sé. I m'estime més sovint capir-les des d'angles desusats. M'arriscaria a tractar a fons alguna matèria si em coneguera menys. Agafant un mot ací, un altre enllà, mostres extreïtes del seu conjunt, arrancades sense intenció i sense haver fet cap promesa, no estic segur d'extreure'n res de bo ni de mantenir-me jo mateix sense canviar quan em plau; i puc lliurar-me al dubte i a la incertesa, al meu estat original, que és la ignorància (Montaigne, *Assaigs*, llibre primer, capítol I, *Sobre Demòcrit i Heràclit*).

Poder donar les gràcies d'una manera pública a les persones que han fet possible aquest llibre és per a nosaltres un ver plaer.

D'antuvi, la nostra gratitud s'adreça a la família, sense el suport de la qual aquest llibre no hauria estat possible. Els germans Mònica, Gustau i Gabriel Gili Galfetti ens han mostrat plena predisposició, confiança i generositat en deixar-nos absoluta llibertat, no sols en la consulta dels seus arxius, sinó també en l'ús de la informació d'uns fons que els afecten plenament.

Al seu costat, hem gaudit de la confiança d'unes persones que han posat al nostre abast la seva documentació i els seus coneixements d'una manera pacient i altruista, i és per a nosaltres de justícia compartir-ho.

Ens plau verament agrair el suport que hem rebut de Luisa Galfetti de Valls.

També volem tenir uns mots per a la confiança i la generositat de Rosa Maria Selva Mestres.

Fem extensible la nostra gratitud a Ricard Gili i a la doctora Rosa Vives Piqué, i també a Josep M. Cadena.

Una menció molt especial a Anna Rodríguez Hernando, de qui valorem la professionalitat i la feina ben feta.

El nostre regreïament a totes aquelles persones que, al llarg de l'elaboració d'aquest treball, ens han donat coratge i estímul i, des de l'estima

i el respecte, han estat pacientment al nostre costat al llarg d'aquests darrers anys.

Per acabar, expressem el nostre reconeixement a les institucions i als seus professionals que ens han aplanat el camí proporcionant-nos l'accés a la documentació sol·licitada:

- A Picasso Administration.
- Al Musée national Picasso (París) i, d'una manera especial, a Violette Andrés, responsable dels fons fotogràfics.
- Al Museu Picasso de Barcelona i, amb ell, al Centre del Coneixement i Recerca i a tot el seu equip. També al Departament de Registre i a tot el seu equip i, molt especialment, a la seva responsable, Anna Fàbregas Sauret.
- A la Biblioteca de Catalunya, Secció de Manuscrits, especialment a la seva cap, Anna Gudayol Torelló, i a Josep Casals.
- Al Museu d'Art Jaume Morera, amb un agraïment sentit a Oriol Bosch Bausà.
- A l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona i, amb ell, a la seva directora, Montserrat Beltran.
- A l'Arxiu Nacional de Catalunya i, d'una manera especial, al qui en fou director, Josep M. Sans Travé, i, també, a Cristina Vázquez Miguel.
- A la Biblioteca i fons documental de la Fundació Palau (Caldes d'Estrac) i, en particular, a Alicia Vacarizo Ferraz.
- A la Biblioteca de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi i, dins seu, a la seva bibliotecària, Begoña Forteza, i a la secretària, Núria Nos.

ALGUNES ANOTACIONS PRÀCTIQUES

Els catàlegs raonats tractats al llarg del relat els hem abreujat de la manera següent:

Bl.	BLOCH, Georges: <i>Pablo Picasso, catalogue de l'œuvre gravé et lithographié</i> . Kornfeld et Klipstein. Berna, 1968-1979. 4 v.
Cramer	CRAMER, Patrick; GOEPPERT, Sebastian; GOEPPERT-FRANK, Herma: <i>Pablo Picasso, catalogue raisonné des livres illustrés</i> . Patrick Cramer. Ginebra, 1983.
G./B.	BAER, Brigitte: <i>Picasso peintre-graveur. Catalogue raisonné de l'Œuvre Gravé et Lithographié et des Monotypes</i> . A partir dels catàlegs de Bernhard Geiser. Kornfeld. Berna, 1986-1996. 7 v. + 1 addenda.

- Glimcher GLIMCHER, Arnold; GLIMCHER, Marc (ed.): *Je suis le cahier*. *Los cuadernos de Picasso*. Mondibérica. Madrid, 1986.
- Güse-Rau Güse, Ernst-Gerhard: *Pablo Picasso. Die Lithographien*. Gerd Hatje. Stuttgart, 1988.
- Harris HARRIS, Tomás, *Goya engravings and lithographs*. Bruno Cassirer. Oxford, 1964. 2 v.
- M. MOURLOT, Fernand: *Picasso lithographe*. André Sauret. Du Livre. París, 1970.
- Ramié RAMIÉ, Alain: *Picasso, Catalogue de l'œuvre céramique édité 1947-1971*. Madoura. París, 1988.
- Reu REUSSE, Felix: *Pablo Picasso. Lithographs*. Hatje Cantz Publishers. Münster, 2000.
- Spies SPIES, Werner: *Picasso Sculpteur*. Catàleg raonat d'escultures realitzat en col·laboració amb Christine Piot. Éditions du Centre Pompidou. París, 2000.
- Z. ZERVOS, Christian: *Pablo Picasso. Cahiers d'art*. París, 1932-1978. 33 v.

ABREVIACIONS DE FONTS I INSTITUCIONS

AEGG	Fons dels Arxius de l'Editorial Gustavo Gili
AMCB	Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona
MPB	Museu Picasso de Barcelona
MPP	Museu Picasso de París

NOTA IMPORTANT

S'han mantingut els textos originals tal com es varen escriure.

En el moment de publicar aquest llibre, el fons Picasso-Gili, consultat íntegrament i exclusivament en els Arxius de l'Editorial Gustavo Gili, ha passat a formar part de la Fundació Museu Picasso de Barcelona i, per tant, la citació Arxiu de l'Editorial Gustavo Gili i el seu l'acrònim AEGG ha canviat per Museu Picasso. Donació Editorial Gustavo Gili, 2014. Les planxes citades com a Col·lecció Editorial Gustavo Gili, Barcelona, també passen a ser Museu Picasso. Donació Editorial Gustavo Gili, 2014 i, per tant, a tenir un número d'inventari del MPB.

Aquest llibre explica la història de l'apassionant relació de Pablo Picasso amb els editors barcelonins Gustavo Gili, al llarg de dos grans apartats que narren les dues fases de la relació Picasso-Gili: la *Primera etapa: un editor il·lustrat per a un artista d'avantguarda*, i la *Segona etapa: Treball i amistat*. Es complementen amb l'*Addenda. Barcelona com a teló de fons*. Dos apartats i una addenda que expliquen la història d'una terna indissoluble: Picasso-Gili-Barcelona

En la primera època, l'artista i Gustavo Gili Roig, fundador de l'editorial, van mantenir un vincle merament professional. L'editor i bibliòfil creà una línia de bibliofília moderna, Las Ediciones de la Cometa, que volgué, infructuosament, encetar amb un llibre il·lustrat per Picasso. En la segona etapa, amb Gustavo Gili Esteve al timó de l'editorial es desenvolupà una col·laboració professional intensa amb Picasso fruit de la qual foren, entre altres, dos llibres il·lustrats excelsos: *La Tauromaquia* (1959) i *El Entierro del Conde de Orgaz* (1969).

Així mateix, entre Pablo i Jacqueline Picasso i Anna Maria Torra Amat i Gustavo Gili Esteve s'establí una amistat sòlida. Treball i amistat uniren els dos matrimonis fins al final de les seves vides. Tot plegat fa d'aquesta obra un instrument únic per al coneixement tant de Picasso com d'una editorial important de Barcelona.

TEXTOS I ESTUDIS
DE CULTURA CATALANA